

Hugo Grotius Anlayışının Uluslararası Uyuşmazlıkların Çözüm Yollarına Etkileri

The Effects of Hugo Grotius' Understanding on Settlements of International Disputes

F. Şeyda TÜRKAY KAHRAMAN*

Öz

Doğal hukuk görüşünü desteklemiş olan Hugo Grotius uluslararası hukukun kurucularındandır. Grotius, uluslararası uyuşmazlıkların çözüm yollarını ortaya koyarken önceki teorisyenlerin görüşlerinden yararlanmışır. Birinci bölümde Grotius'un faydalandığı görüşler ele alınmıştır. İkinci bölümde Grotius'un teorisi ayrıntılı şekilde incelenmeye çalışılmışır. Çalışmanın son kısmında Grotius sonrası dönemde uluslararası hukukta Grotius'un yapmış olduğu katkıların ne şekilde uygulanmış olduğu belirtilmeye çalışılmışır.

Anahtar Kelimeler: Grotius,Uluslararası Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları.

Abstract

Hugo Grotius who had supported with idea of natural law, was one the founders of international law. Grotius benefited from the ideas of previous theorists when laying out settlement of international disputes. In the first part, the views of Grotius are covered. In the second part, Grotius' theory was studied in detail. In the last part of the study, in the post-Grotius period, it was attempted to specify how the contributions made by Grotius in international law were applied.

Keywords: Grotius, Settlement of International Disputes.

GİRİŞ

Uluslararası hukukun kurucu teorisyenlerinden Hugo Grotius, çağdaş uluslararası hukukun babası olarak kabul edilmektedir. Doğrudan uluslararası hukuk şeklinde bilim dalının varlığını ortaya koymasa da uluslararası hukuk hakkında yazdığı eserlerle bu dalın öğretisinin kurulmasına katkı yapmıştır. Grotius'un kuramının ayırt edici özelliği, kaynağı Tanrı'ya dayalı olan doğal

* Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Devletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, E-Mail: fkahraman@karatekin.edu.tr

hukuk görüşünden ileri gelen hakların rasyonel ahlakın ve dini bir yeniliğin gerekliliğinden hareketle, dindışılaştırılmış bir rasyonalist doğal hukuk tasarımına dayanmasıdır.

Grotius, Hollanda'da doğan bir Avrupalı olarak Batı uygarlığının bir temsilcisidir. Uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü bakımından Grotius, taraflar arasında mevcut olan bir uyuşmazlık hakkında, girişeceği savaşın haklılığı karşısında şüpheye düşen bir Krala veya Prense bu uyuşmazlığın savaşa tırmandırılmasını önleyebilecekleri üç yöntem önermiştir. Bu yöntemler; görüşme, hakemlik ve kura veya düello şeklindedir. Grotius, uluslararası uyuşmazlıkların çözüm yollarını saptarken kendisinden önceki teorisyenlerin görüşlerinden de yararlanması nedeniyle, öncelikle Grotius öncesinde ele alınan görüşlere değinilecektir.

I. ULUSLARARASI HUKUKTA ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

A. GROTIUS ÖNCESİNDE İLERİ SÜRÜLEN ÇÖZÜM YOLLARI

Grotius 16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın ilk yarısındaki dönemde yaşamış ve bu dönem itibariyle de teorilerini ortaya koymuş bir hukukçudur. Grotius'un yaşadığı dönemden yaklaşık olarak bir asır öncesi dönem olan 16. yüzyılın başından itibaren; Rönesans'ın etkisiyle toplumların ekonomik, sosyal, politik ve kültürel değerlerini; Amerika'nın Kolomb, Hint yolunun Vasco de Gama tarafından bulunuşu, astronomide Copernic ve Kepler, fizikte Galile'nin keşifleri, matbaanın ortaya çıkışı değişikliğe uğratmıştır. Açık ekonomik düzene geçişi sağlayan zümrenin dünyadaki önemli pazarlarla ticari ilişkide bulunması ile mal alışverişi yapan tüccarlar; ticaretin bağımsızlığa kavuşmasına yardımcı olmuştur.¹

16. yüzyılda oldukça büyük bir sermayeyi elinde tutan burjuvazi, nitelik değiştirerek; girişimci, üretici bir sınıf haline gelmiş, ticarete dayalı zenginliğin artmasındaki öncü rolü ve sermaye birikimi oluşturması, kralların daha çok vergi toplaması anlamına gelmesi nedeniyle ticaret ile uğraşanlar krallar tarafından korunmuştur.²

Aynı zamanda Grotius öncesi döneme bakıldığında görülmektedir ki 16.yüzyıl coğrafi keşifler ve ilk sömürge fetihlerinin etkisi ile evrensel ticaret ilişkilerinin genişleyip yaygınlaşmasını sağlayarak, ticaret yollarının ve merkezlerinin Akdeniz ve Baltık'tan Atlantik okyanusu kıyılarına doğru kayması sonucu, bu merkezlerle yakın devletleri uluslararası ilişkilerde başat aktör konumuna getirmiştir.³

16. yüzyılın başat aktörlerini oluşturan Portekiz, İspanya, Birleşik Eyaletler (Hollanda), Fransa, İngiltere'de; dış politika faaliyetlerinde monarşilerin çıkarları, feodal soylular sınıfının iktidar

1 Bihterin Dinçkol, Mehmed Akad, Genel Kamu Hukuku, Der Yay., İstanbul, 2013, s.89.

2 Dinçkol, s.90.

3 Ahmet Haluk Atalay, Uluslararası Hukukun Oluşumu, Göçebe Yay., İstanbul, 1997, s.14.

özlemleri ve yükselen burjuvazinin giderek ayrışan istemlerinin etkisi ile kimi kez karışım halinde kimi kez de yalnızca birinin hakim olduğu dönemsel ayrımlara gitmek mümkündür.⁴ Avrupa'nın yükselişi özellikle 16 ve 18. yüzyıllar arasında yaşanan bütün küresel süreç ve sürecin çatışma-anlaşma döngüsellliğini oluşturan olgular din savaşlarına, açık denizlerde egemenlik sağlamaya ve bu egemenliği sürdürme çabasından, gümrük rejimine kadar alınan her önlem oldukça önemli olaylardır.⁵ M.S. 476'da Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasından 15. yüzyıl Rönesans'ın ortaya çıktığı sürece kadar yaşanan Orta Çağ'da Hristiyanlık dininin kilisenin etkisi altında olması nedeniyle cismani otorite ile ruhani güç arasındaki çatışma ve çelişki tüm sistemin değişmesine neden olacaktır.⁶

Portekiz ve İspanya'nın ardından Birleşik Eyaletler, İngiltere ve Fransa coğrafi keşifler ve sömürge fetihlerinde üstünlük yarışına birer imparatorluk kimliğiyle katılmışlardır. Söz konusu sömürge imparatorlukları, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun çözülme sürecinde ortaya çıkmış olup, ulus – devlete mutlakiyet şeklinde geçmiş ve güçlerini, sömürgelere ulaşan su yollarında egemen olarak sağlamışlardır.⁷

İspanya'dan üstünlüğü ele alan İngilizler ve Birleşik Eyaletler; okyanusların yeni hakimleri olmuş; Birleşik Eyaletler sömürgeci yayılış alanındaki rekabete 17. yüzyılın başlarında katılarak 1642 ve 1643'te, Hint Okyanusundaki deniz yollarının denetimini sağlamış; Yeni Dünya'da Guyan'ın bir bölümü ile Küçük Antiller'de birkaç ada fethedilmiş; etkinliğini Çin ve Japon limanlarına kadar yayacak olan Doğu Hindistan Ticaret Şirketi'nin merkezi haline getirilmişti.⁸ Grotius öncesi döneme bakıldığında bahsedilen tüm bu süreç, Grotius gibi bir hukukçunun ortaya çıkmasını sağlayan koşulları hazırlamış hem de onun düşünsel yapısını etkileyip şekillendirmiştir.

Grotius'un ölümünden sadece üç yıl sonra, uluslararası hukukun oluşumu bakımından başlangıç olarak kabul edilen 1648 Westphalia barışının bir sonucu olarak, Birleşik Eyaletler bağımsızlığını elde ederek, Flaman Cumhuriyeti adını almıştır.⁹ Birleşik Eyaletler, Avrupa'da burjuva devrimine ilk sahne olan ülkedir. Bir Cumhuriyet olarak Flaman (Hollanda), önce Doğu Hint sonra da Batı Hint Ticaret Şirketleri aracılığıyla sömürge ticareti ile gelişmiştir. Bu durum uluslararası hukuk kuramının kurucusu olan Hugo Grotius'un Hollandalı olmasını rastlantı olmaktan çıkarmıştır.¹⁰

Uluslararası çözüm yollarının ele alınması ve uygulanması konusu söz konusu dönem itibarıyla incelendiğinde görülmektedir ki savaş uluslararası çözüm yollarından biridir. Günümüzde Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. maddesinde kabul edilmiş olduğu üzere savaşa başvurmak,

4 Atalay, s.15.

5 Atalay, s.15.

6 Dinçkol, s.53.

7 Atalay, s.30.

8 Atalay, s.36.

9 Atalay, s.37.

10 Atalay, s.37.

iki istisnai hüküm dışında,¹¹ kesinlikle yasaklanmıştır.¹² Savaşa başvurmanın yasaklanması iki dünya savaşının meydana gelmesi sonucunda devletleri aynı düşüncede olmaya yönlendirmiştir. Bu savaşlar öncesi dönemde, özellikle de 15. yüzyıldan itibaren her ne kadar savaş yasaklanmasa da bir çözüm yolu olarak son çıkar yol şeklinde başvurulması uluslararası hukuk teorisyenleri arasında bulunan hukukçular tarafından önerilmiştir.¹³

Grotius öncesi dönemin koşulları ve değişimi, Vitoria, Suarez ve Gentilis gibi önde gelen uluslararası hukuk teorisyenlerinin düşün dünyalarını etkileyerek, onların uluslararası hukukun kurucuları arasında bulunmalarına neden olmuştur. Gentili, Grotius, Vitoria 16. ve 18. yüzyılın en üst otoriteleri olarak kabul edilerek uluslararası hukukun kapsamını, içeriğini ve biçimini belirlemişlerdir.¹⁴ Söz konusu teorisyenler doğrudan “uluslararası hukuk” şeklinde bir kavramdan bahsetmeyip “Kavimler Hukuku” (*Ius Gentium*) adını kullanmış olsalar da belirlemiş oldukları belli başlı kurallar ile onların uluslararası hukukun kurucuları arasında anılmalarını sağlamıştır. Bu kuramcıların uluslararası hukukta yapmış oldukları katkılar bilindiği takdirde, Grotius’un ortaya koyduğu kuralların tesadüf olmadığı, kendi yazmış olduğu mektuplarda da belirttiği üzere özellikle Gentilis’den etkilendiği, böylece Grotius’un hangi düşünceleri kendisi açısından yol gösterici olarak kabul ettiği daha kolay anlaşılacaktır.

I. Francesco De Vitoria (1483-1546)

16. yüzyılın büyük İspanyol hukukçu – ilahiyatçılarından olan özellikle Salamanca Okulu olarak bilinen grupta yer alanların arasında önde gelen isimlerden biri Dominican Francisco de Vitoria’dır. Vitoria aynı zamanda kavimler hukukunun yeniden keşfedilip formüle edilmesine katkıda bulunan düşünürler arasında da bulunmaktadır. Ülkesi İspanya o dönemde gücünün zirvesindedir ve isyancı reformist eğilimlere karşı önde gelen Katolik barikat olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda yenedünyadan akan büyük servetin de baş yararlanıcısı olmuştur.¹⁵

11 Bu istisnalar, meşru müdafaa ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kuvvet kullanma yönünde karar çıkarılması şeklindedir. Madde 51 – Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri almaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez, Birleşmiş Milletler Antlaşması, I. Bölüm: Amaçlar ve İlkeler, Madde 51, 26 Haziran 1945, <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf> (e.t.28.11.2014).

12 Birleşmiş Milletler Antlaşması, I. Bölüm: Amaçlar ve İlkeler, Madde 2 (4), 26 Haziran 1945, <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf> (e.t.28.11.2014).

13 Bu görüşü ortaya koyan teorisyenler: Francesco De Vitoria, Fred Dallmayr, The Law of Peoples and the Laws of War, Peace Review 16:3, 2004, s.271; Francisco de Suarez, Hakkı Hakan Erkiner, Grotius Öncesinde İlk Modern Uluslararası Hukuk Düşüncesinin Oluştugu Tarihsel Koşullar ve Erken Klâsik Dönemdeki Öğreti, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi – HAD, Cilt:18, Sayı: 1, s.117; Alberico Gentilis, Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.131.

14 Malcolm Shaw, International Law, Edition: 6, Cambridge, 2008, s.112.

15 Dallmayr, s.271.

Vitoria, uluslararası sorunların çözüm yolları olarak savaşın nedenleri ve yürütülmesini içeren savaş kuralları (*ius ad bellum* ve *ius in bello*) ile ilgili tartışmalar öne sürmüştür. Birçok yönden savaş yanlısı ve askeri vahşete karşı çıkan haklı savaş teorisyenlerine göre, savaş kendini ve eşyalarını savunmak amacıyla, hukuk dışı şekilde alınan bir şeyin yeniden ele geçirilmesi, adaletsizliğin cezalandırılması ve gelecekte barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla yürütülmelidir.¹⁶

Francesco De Vitoria, alanın diğer öncülerine oranla karanlıkta kalmış olmakla birlikte, Grotius'un etkilendiği hukukçulardan biridir.¹⁷ Vitoria'nın öğrencileri tarafından not edilmiş on üç konuşması, Vitoria tarafından da gözden geçirilerek, özellikle ikisi, "*De Indis Recenter Inventis*"¹⁸ ve "*De Iure Belli Hispanorum in Barbaros*",¹⁹ uluslararası hukuk ve savaş hukuku hakkında kaleme alınmıştır.²⁰ Vitoria'nın söz konusu eserinden de anlaşılacağı üzere savaş bir uluslararası çözüm yolu olarak mevcuttur.

Vitoria *De Indis*'te, Grotius'un da kendisinden yaklaşık yarım asır sonra ele alacağı haklı ve haksız savaş kavramları gibi, yenedünyanın İspanyollar tarafından işgal edilmesinin, haklı ve haksız yönlerine değinmiştir.²¹ Grotius'un *De Iure belli ac Pacis* adlı eserinde ortaya koyduğu kuramda olduğu gibi, savaşın gerçekleşmemesi için her yol denenmelidir. Çünkü savaş kaçınılmaz olduğunda başvuru bir yoldur.²² Görülmektedir ki Vitoria'nın bahsettiği, savaşın gerçekleşmemesi için denenecek her yol aslında barışçıl çözüm yolu olarak ele alınabilir. Vitoria'nın işgalin bazı haksız yönlerinin bulunduğunu belirtmesi, imparatorun mutlak iktidarını sınırlayan bir bakıştır ve savaş ilanının haklı nedenlerine ilişkindir.²³

Uluslararası hukuk kavramsal olarak ve kuralları itibariyle henüz ortaya somut olarak konmamış olsa da bahsedilen yüzyıl itibariyle sınırların genişlemesinin etkisiyle Roma hukukunda *ius gentium* adlı kurallar bütününe ortaya çıkarmıştır. Devletin genişleyerek başka hukukların geçerli olduğu toprakların ele geçirilmesi ve ticari hayat, daha sık Roma'ya gelen yabancı tüccarların korunması; Roma'nın da çıkarı haline geldiğinden, Roma vatandaşları ile yabancılar arasındaki özellikle ticari ilişkilerden doğan uyuşmazlıkların halli için, yeni bir yaklaşımı gerektirmişti. Böylece, Roma yurttaşlarının yanı sıra, yabancılara da uygulanabilen birçok yeni hukuk kuralı ortaya çıkmıştır: Romalılar bu kuralların tümüne, "*Ius Gentium*" adını vermişlerdir.²⁴ Ancak Vitoria'ya göre, *ius gentium*, doğal hukuktan ayrıdır ve doğal hukuktan çok pozitif hukuka yakındır.²⁵ Vitoria'ya göre, *ius gentium* hukuki ve ahlaki yükümlülükler yükler: "*ius gentium*'u

16 Dallmayr, s.272.

17 Ertuğrul Uzun, Elif Uzun, Uluslararası Hukukun Temelleri ve Francisco De Vitoria Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt:5, Sayı: 18, 2009, s.40.

18 Yeni Keşfedilen Yerliler Üzerine

19 İspanyol savaşçıların barbarlarla yaptığı savaşın hukuku üzerine, bundan sonra De Iure Belli.

20 Uzun ve Uzun, s.41.

21 Uzun ve Uzun, s.41.

22 Elif Uzun, Haklı Savaş Düşüncesinin batılı Kökleri: İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus Ad Bellum Kavramı, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt:6, Sayı:21, 2010, s.24.

23 Uzun ve Uzun, s.42.

24 Uzun ve Uzun, s.44.

25 Uzun ve Uzun, s.45.

ihlal edenler, ister barışta ister savaşta olsunlar, ölümcül bir suç işlemiş olurlar”.²⁶ Vitoria, *ius gentium* olarak adlandırılan kurallara riayet edilmesini, diğer bir deyişle hukuk kurallarına uyulmasını diğer kurallardan üstün tutmaktadır.

Vitoria’ya göre, *ius gentium* elçilere saygı gösterilmesini zorunda kılar, çünkü elçiler, barışı sağlar ve korurlar; barışın tesisi doğal hukukun da gereğidir; dolayısıyla, elçilere saygı gösterilmesi, doğal hukukun bir gereğidir ve doğal hukuk *ius gentium* olmaksızın muhafaza edilemez.²⁷

16. yüzyılın büyük İspanyol yazarı Vitoria, her türde ve derecedeki yanlışların bir savaş başlatmak üzere yeterli nedenleri oluşturmayabileceğini belirtmiştir.²⁸ Vitoria, Güney Amerika’nın fethinde yerlilerin topraklarındaki misyonerlik faaliyetlerine yerlilerin karşı çıkması savaş için bir neden oluşturduğunu düşünse de, yaşamış olduğu zamana göre ve yaygın görüşlerin aksine, ilerici bir tutum sergileyerek, yerlilerin kendi meşru çıkarları olan uluslar olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁹ *Ius gentium*, modern uluslararası hukukun doğuşu anlamında yeterli açıklamayı sağlayamasa da, Vitoria’ya göre; yerlilere savaş ilan edilmeden önce, adı verilen bir metin okunmalıdır. *Requerimiento*’yu reddeden yerliler büyük bir günah işlemiş olsalar bile onlara savaş ilan ederek mallarına, topraklarına el konulamayacağını belirten Vitoria böylece haklı savaş koşullarını belirlemiştir.³⁰ Vitoria yine de yerlileri Avrupa’nın Hristiyan milletleri ile eşit oldukları şeklinde bir görüş belirtecek kadar ileri gitmemiştir.³¹ Savaşı meşru kılan diğer bir durum, her türlü barışçıl ikna çabasına saldırıyla karşılık veren barbarlara karşı savaş açmaktır; barışın ve güvenliğin sağlanması işgali gerektiriyorsa, işgal de meşrulaşır; böylece savaş hukukunun verdiği yağma, savaşanların öldürülmesi, esirlerin köleleştirilmesi hakları kullanılabilir.³² Haklı savaşta masum insanların öldürülmesi ile ilgili soruya Vitoria “Masum insanların kasten öldürülmesinin kesinlikle meşru olmadığı” cevabını vererek savaşın belli kurallarla yürütülebileceğini belirtmiştir.³³

Vitoria’da bir uluslararası hukuk kavramı bulmak mümkün değildir, modern uluslararası hukuktaki asli sülhler eşit ve egemen devletlerdir ve buna uygun bir kavrayışın Avrupa’da ortaya çıkmasını beklemek gerekeceğinden, Vitoria ve çağdaşları bu nedenle, bir geçiş dönemini temsil etmektedirler.³⁴ Vitoria kavramsallaştırma açısından modern uluslararası hukukun karşılığını sağlayacak kuralları başarılı biçimde saptayamasa da, ileri sürdüğü uluslararası sorunların çözüm yolları ile ilgili görüşleri, seküler bir uluslararası hukuk kuramını kendisinden sonra kavramsal olarak oluşturacak Suarez ve Grotius gibi yazarları oldukça etkileyip yol gösterici olmuştur.³⁵

26 Uzun ve Uzun, s.46.

27 Uzun ve Uzun, s.46.

28 Shaw, s.1120.

29 Shaw, s.22.

30 Uzun ve Uzun, s.53.

31 Shaw, s.22.

32 Uzun ve Uzun, s.54.

33 Uzun ve Uzun, s.56.

34 Uzun ve Uzun, s.43.

35 Uzun ve Uzun, s.59.

2. Francisco de Suarez (1548-1617)

Vitoria, *ius gentium*'u doğal hukuktan ayrı tutarak onu pozitif hukuka yaklaştırmıştı. Hukukçu olmayan Suarez ise, uluslararası hukukun kaynağı olarak, Tanrısal istencin ve doğanın yerine, devletlerin somut iradesini geçirerek, uluslararası hukuk literatüründe pozitivist okulun kurucusu olarak modern uluslararası hukuk öğretisinin geliştirilmesi bakımından etkili olmuştur.³⁶ Bir Cizvit ve Teoloji Profesörü olan Suarez ortaçağ kültürünün oldukça etkisi altında kalmıştır.³⁷ Vitoria'nın da ortaya koymuş olduğu üzere, barışı tesis etmede veya savaş dışı yöntemler ile ilgili görüşmeler yapmada aracı olan elçilere zarar verilmemelidir.³⁸ Suarez'e göre devlet iradesi, devletlere savaşa başvurmayı tek olanak olarak sunmamaktadır.³⁹ Dolayısıyla uluslararası çözüm yolları arasında barışçıl yöntemler mevcuttur. Suarez'e göre savaşa başvurmak, haksızlığa uğrayan devletin bunun onarılmasını elde edememesi durumunda sahip olduğu bir yetkidir.⁴⁰ Bir çözüm yolu olarak savaş bu açıklamadan anlaşılacağı üzere bir hak değil yalnızca bir yetkidir ve meydana gelen zararın onarımının başka yollardan elde edilememesi sonucunda başvurulabilir.

Suarez, uluslararası hukukun temel niteliğinin doğal hukuka dayandığını, ancak uluslararası hukukun asıl anlamını antlaşmaları yürürlüğe sokarak uygulatan doğal hukuk kurallarında bulunduğunu belirtmiştir.⁴¹ Suarez'e göre; savaş, doğal hukuktan değil, insanların kurallarını belirlediği pozitif *ius gentium*'dan ileri gelmekte olup, uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümlenmesi yollarının geliştirilmesi ile ortadan kaldırılabilir.⁴² Savaş, adaleti elde etmenin bir yoludur; bunun söz konusu olabilmesi için savaşın galibi bakımından haklı bir savaş olması şarttır.⁴³ Haklı bir savaş nedenini ancak onarılamayacak büyük bir haksızlık oluşturabilir.⁴⁴

Suarez, günümüzde başvuru uluslararası sorunların barışçıl çözüm yollarından biri olarak kabul edilen ve uygulanan, üçüncü bir kişinin hakemliğine başvurmak gibi savaş dışı bir yola müracaat edilmesi olanağını son derece açık bir şekilde ortaya koymuştur.⁴⁵

3. Alberico Gentili (1552-1608)

Hugo Grotius öncesinde, uluslararası hukukun kuramsallaştırılmasının ilk modern başlangıcında, Grotius'un düşünsel yapısı üzerinde ve 16. yüzyıl Avrupa uluslararası hukuk alanında Gentili etkili olmuştur.⁴⁶ Kuzey İtalya'da doğmuş ancak Protestanlığı kabul etmesi nedeniyle uğrayacağı

36 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.117.

37 Shaw, s.23.

38 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.120.

39 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.119.

40 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.119.

41 Shaw, s.23.

42 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.120.

43 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.120.

44 Uzun, s.25.

45 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.119.

46 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.125.

zulümden kurtulmak amacıyla İngiltere'ye kaçmıştır.⁴⁷ Oxford'da Profesör olan Gentili, uluslararası hukuku ortaya koyacak olan laik düşünce okulunun kurucusu olmuş ve o zamana kadar önem atfedilen teolojik tezlerin önemini oldukça sarsmıştır.⁴⁸

Gentili, uluslararası hukuk öğretisinin dinin hâkimiyetinden kurtarılması gerektiğini düşünerek bunun temellerini sağlamıştır.⁴⁹ Gentili, evrensel şekilde doğanın düzeninden kaynaklanan kurallar yerine; bir disiplinin düzenlemesi gereken ilişkilerin kaynağında, insan doğasından başka bir kaynak bulunduğu düşüncesini öne sürmüştür. Bu düşünce Grotius tarafından oluşturulacak yeni doktrin için ait olduğu geleneği başlatarak modern uluslararası hukukta seküler bakış açısını başlatmıştır.⁵⁰

Gentili diplomasi hukukunda, diğer teorisyenlerin de savunduğu üzere, elçilerin dokunulmazlığı ve bağımsızlığını savunmuş, haklı bir savaşta olduğu gibi haksız bir savaşta dahi savaşın yaşandığı sırada belli kuralların yürürlükte olması gerektiğini savunmuştur.⁵¹ Suarez'in de ele aldığı üzere, günümüzde başvuru uluslararası sorunların barışçıl çözüm yollarından biri olarak kabul edilen, hakemliğe başvurmanın, devletler arasında uyumsuzlukların barışçıl yolla çözümlenmesi için başvurulması gereken bir yol olduğundan ve bu yolun aslında devletlerin egemenliklerinin terki anlamına gelmediğini, yalnızca taraflardan birinin uzlaşma amacıyla bir adım atması halinde, ona karşı savaşmayı hukuka aykırı hale getirdiğini ortaya koymuştur.⁵² Uluslararası sorunların çözüm yollarında Grotius öncesi dönemde barışçıl yollardan özellikle hakemlik kurumu üzerinde durulduğu ve savaşa hukuka aykırı bir nitelik kazandırdığı anlaşılmaktadır.

Grotius, 1589 yılında savaş hukukunu kapsamlı bir tartışma temelinde ele almış olup antlaşmalar hukukuna ilişkin de önemli bir bölüm içeren *De Jure Belli* adlı eserini yayımlanmıştır.⁵³ Grotius'un 1625 yılında kaleme aldığı *De Iure Belli ac Pacis* adlı eserin belli bölümlerinde Gentili'sin çalışmalarında yer verdiği tarihsel örnekler yer almaktadır. Grotius'un da teorisine yön veren Gentili bakış açısına göre, düşmanlar arasında olduğu gibi önüne gelenin birbirine kuralsız ve ölçsüz zarar verme hakkı mahkemelerin bulunduğu yerde ortadan kalkmakta, mahkemeler herkese hak ettiğini uygulamaktadır.⁵⁴

47 Shaw, s.23.

48 Shaw, s.23.

49 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.127.

50 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.127.

51 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.131.

52 Erkiner, Grotius Öncesinde..., s.132.

53 Shaw, s.23.

54 Hugo Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, Orijinal İsim: De Iure Belli Ac Pacis, Çeviren: Seha L. Meray, Ed: Derya Önder, Say Yay., 1. Basım, İstanbul, 2011, s.250. Bu çalışmanın bazı bölümlerinde Seha Meray'ın Türkçe tercümesi yerine Latince'den İngilizce'ye yapılmış başka bir tercümeden faydalanılmıştır. Meray, Savaş ve Barış adlı eserin bazı bölümlerini kısaltarak Türkçeleştirmiştir. Faydalanılan diğer kaynak Hugo Grotius, On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright, Lonang Institute, 1925, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-100/> (28.12.2018).

II. GROTIUS'UN TEORİSİNDE ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI

A. HUGO GROTIUS'UN YAŞAMI VE ESERLERİ (1583–1645)

15. yüzyılın sonlarında, Amerika'nın keşfi ve ticaret yapılan yeni merkezlerin bulunması ile politik ve ticari merkez İspanya, Portekiz, Hollanda ve İngiltere lehine değişmiştir. Hümanist düşünce ve Rönesans'ın etkisi Ortaçağ Hristiyan dünya görüşünü yavaş yavaş erozyona uğratmış ve eski hukuk düzeni çökmüştü. 1581'de Birleşik Eyaletler'den birini oluşturan Hollanda İspanya'dan bağımsızlığını kazanmış ve Amsterdam bankacılık ve ticaretin Avrupadaki merkezi olmuştur.⁵⁵ Söz konusu gelişmeler Avrupadaki siyasi durumu önemli ölçüde değiştirmiş, Grotius'un teorisi kaçınılmaz şekilde bu gelişmelerin içinde ortaya çıkmıştır.

Uluslararası hukukun kurucu teorisyenlerinden ve çağdaş uluslararası hukukun babası olarak kabul edilen Hollandalı ünlü hukukçu Hugo Grotius 10 Nisan 1583'te Hollanda'nın Delft kasabasında doğmuş, on bir yaşında Leiden üniversitesine girerek üç yıl okuduktan sonra, on beş yaşında avukat olmuş, Fransa Kralı IV. Henry'ye giden Hollanda temsilci heyetine üye olarak alınmış ve Fransada bulunduğu sırada Orleans Üniversitesi tarafından Grotius'a hukuk doktoru unvanı vermiştir.⁵⁶ Devlette hakimiyeti elde etmeye mücadeleye girişmiş, Hollanda burjuvazisi mensubu olmasından ötürü feodal zihniyetten uzak durmuş, kendisini burjuva cemiyetine bağlı hissetmiştir.⁵⁷ Rasyonel bir ahlakın gerekliliğinden hareketle dini bir yeniliğin gerekliliğini savunmakta, hümanizm ideali ile Rönesans bireyciliğinin fikrini benimsemekteydi.⁵⁸

Grotius, devletin kilise üzerinde geniş kapsamlı gücünü savunmuş, bu düşüncesini 1617 yılında yazmış olduğu, ancak basımı 1673'te gerçekleşen, *De Imperio Summarum Potestatum Circa Sacra* (dini konularda yüce bir otorite gücü) adlı eserinde ortaya koymuştur. Yazmış olduğu eserde teolojik yönün mü yoksa politik yönünün mü ağır bastığı tartışmaları olsa da ilk planlanan basımının politik yönü ağır basan bir eser olduğu anlaşılmıştır. *De Imperio* devletin gücünün kutsal temelli olmasını reddederek, devleti barış ve ibadete teşvik eden bir kurum şeklinde belirtmektedir.⁵⁹

Hollanda'da politikaya girdiyse de dini – siyasi tartışmalara katılması nedeniyle Paris'e kaçmış ve *De Iure belli ac Pacis* (Savaş ve Barış Hukuku) başlığını taşıyan üç ciltlik yapıtını 1625'de Latince olarak yayımlamıştır. Grotius, bu eserinde uluslararası hukuk konularının yanı sıra hukuk felsefesi, özel hukuk, ceza hukuku konularını da ele almaktadır. Ayrıca klasik yazarlardan, ozanlardan,

55 Hans Günter Brauch, The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant, http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf (e.t.01.02.2014).

56 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.V

57 Yavuz Abadan, Grotius ve Tabii Hukuk, 1939, s.7.

58 Abadan, s.8.

59 Jan Bloemendai, Hugo Grotius (1583-1645): Jurist, Philologist And Theologian. A Christian Humanist. His Works And His Correspondence, Komnki 1, K1 – IJJK.I, NV, Leiden, 2002, s.345.

eski tarihlerden aldığı örnek olaylardan ve din bilginlerinden de aktarmalar yapmıştır.⁶⁰ 1645'te Rostock'ta 62 yaşında iken ölmüştür.⁶¹

Grotius'u "uluslararası hukukun babası" olarak anmak oldukça yaygın bir kabuldür.⁶² Bu kabulü ise yazmış olduğu eserler gerçekleştirmektedir. Avrupa'daki yeni normatif düzenin oluşumuna yaptığı katkının en önemli gerekçesini, daha yaşadığı dönemde fikirlerini hayata geçirebilme imkanı oluşturmaktadır.⁶³ Grotius'un eserlerini yazdığı dönemin koşullarına bakıldığında görülmektedir ki 1602 yılında Hollanda; Doğu Hint, 1621'de Batı Hint Ticaret Şirketleri'ni kurarak doğrudan sömürgeci ticaret merkezlerini ya da bu merkezlere ulaşan kara ve su yollarındaki etkinliklerini, Avrupa'dan Yakın Doğu'ya; Asya'dan Güney Afrika ve Amerika'ya dek yaymıştır.⁶⁴

Grotius; *De Jure Praedae* (Ganimet Hukuku) adlı ilk eserini Portekiz'e ait bir gemiye Hint kumpanyasının el koyması hakkında ele almıştır.⁶⁵ Portekiz ve Hollanda arasındaki rekabet nedeniyle ortaya çıkan siyasi uyumsuzlukta Grotius, denizde el koyma hakkına yönelik olarak Hollanda'yı savunduğu söz konusu eserini 1604-1605 yılları arasında yazmıştır.⁶⁶ Çalışmasındaki esas amaç, askerî gücü yüksek bir devletin, denizlerde ticaret yapma olanağını silâhlarının gücüne dayanarak kapatması karşısında, onun askerî gücüne karşı eylemlerin haklılığını hukukî yoldan

60 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.V.

61 Meydan Larousse, Grotius, İstanbul, 1973, s.352.

62 Atalay, s.65.

63 Berdal Aral, Uluslararası Hukukun Babası ve Bir Klasik Olarak Grotius, Medeniyet ve Klasik, Klasik Yay., İstanbul, 2007, s.403.

64 Atalay, s.40.

65 Meydan Larousse, s.352; Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyası, Hint Okyanusu'nda ve Malezya-Singapur-Endonezya sularında faaliyete geçmesiyle Portekizlilerin düşmanca tutumları ile karşılaşmıştır. Grotius'a göre bunun nedeni Portekizlilerin bu sulardaki deniz trafiğini ve ticareti sadece kendi ellerinde tutma istekleriydi. Hollanda kumpanyası esas olarak barışçı ve ticarî bir amaç peşinde olsa da, bu amacını gerçekleştirmek için kendisini savunmak üzere Portekizlilerin gemilerini kuvvet kullanarak yakalamış ve ele geçirmişlerdir. Bu eylem Hollandalı kumpanya ortaklarını memnun etmemiştir. Reformun etkilerinden birisi de, birçok Protestan Hollandalının zihninde, istisnasız bütün savaşların gayrimeşrû olduğu düşüncesinin yerleşmiş olmasıdır. Bu hissedarların içinden, yeni bir şirket kurulmasını isteyenler de çıkmıştır. Bu kanaat Felemenk devletini çok rahatsız etmiştir, çünkü mevcut Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'ne elindeki imtiyazları tanıyan devletin kendisiydi ve bunun karşısına rakip olacak başka bir Hollandalı şirketin çıkmasını katıyen istememekteydi, bakınız Erkiner, Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar, Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt:18, Sayı:3, 2012, s.12; Bu el koyma eyleminin, Hollanda için hukuken makul biçimde çözümlenememesi büyük sakıncalar doğurabilirdi. Meselenin uluslararası bir mesele olmasından ötürü, getireceği teorik yaklaşım, uluslararası hukuk disiplinin öğretisi için de, bu disiplinin doktrininin kurulmaya çalışıldığı ilk çalışmalardan biri olacaktır. Bunu yapabilmek için, kendinden çok önceki zamanlardan itibaren Batı Uygarlığının kültürel birikimini oluşturan malzemenin işlenmesinden yararlanır. Antik Yunan ve Roma Uygarlığından, Kitabı Mukaddersten aktarılan örneklerden, antik çağdaki filozofların ve devlet adamlarının düşüncelerinden (özellikle Cicero'dan), Hıristiyan azizlerin, kilise babalarının ve skolastik yazarların eserlerinden, İspanyol teolog ve hukukçuların kendisinden önce uluslararası hukuk için yapmış oldukları çalışmalardan çok geniş bir biçimde faydalanır; bunların her birinin entelektüel otoritelerini, söyleyeceği hukukî yaklaşımın dayanağı olarak kullanır, bakınız Erkiner, Uluslararası Hukuk Düşüncesinde..., s.13.

66 Abadan, s.10.

kanıtlamaktır. Hukuku kendisi için bir dayanak ve kuvvet unsuru olarak kullanmak isteyen tüccar bir devletin girişimlerinin gerektirdiği hukukî teoriyi temellendirmiştir.⁶⁷

Zelanda meclisinin Grotius'a danışıp görüş sorması üzerine Grotius, 1609 yılında Hollanda'nın Hint denizindeki ticaretini savunma amacı taşıyan ikinci eserini *Mare Liberum*'u (Serbest Deniz) ortaya çıkarmıştır. *Mare Liberum* eserinde, denizlerin serbestisini ve seyrüsefer hakkını savunan Grotius ilk kez ilahi ve medeni hukuk dışında rasyonel bir yaklaşım kullanmış ancak yine de doğal hukukun ilahi iradeden bağımsızlığını iddia edememiştir.⁶⁸ *Mare Liberum*'da İspanyol, Portekiz ve İngilizlere karşı denizlerin serbestliği ilkesi hakkında yazmıştır.⁶⁹ *De Iure Praedae*'nin ve onun bir özeti olan *Mare Liberum*'un ana fikrine bakıldığında Tanrı'dan kaynaklanarak doğal hukuktan ileri gelen denizlerde seyrüsefer serbestisi ve halklar arasında özgür ticaret hakkının bütün uluslar için eşit olduğunu savunmuştur.⁷⁰

Otuz yıl savaşlarının ortasında *Prolegomena*'yı kaleme alarak: “Savaşta hukuk uygulanmaya devam etmelidir, savaşa hukuki bir hakkın alınmasının dışında başvurulmamalı, savaşın hukuki sınırları dahilinde ve iyi niyet kuralları ile yapılamayacağı iddiaları doğru olmaktan uzaktır” fikrini ortaya koymuştur.⁷¹ 1621'de Bohemya'da başlayan Otuz Yıl Savaşları bütün Almanya'ya yayılmış olduğu sırada, Grotius 1625'te Paris'te, başyapıtı *De Iure Belli ac Pacis*'i yayımlamıştır.⁷² 1000 sayfalık son eseri olan *De Iure Belli*'de, hukuku laikleştirmek için büyük çaba sarf ederek, her savaşı onaylamaktan uzak bir anlayış ile savaşın meşruiyet meselesini tartışmıştır.⁷³ Eserleri incelendiğinde görülmektedir ki Grotius'un kuramının ayırt edici özelliği dindışılaştırılmış bir rasyonalist doğal hukuk tasarımıdır.⁷⁴ Çağdaş uluslararası hukukun temeli olarak kabul edilen *De Iure Belli* ile *De Iure Praedae*'nin en önemli özelliği, Grotius'un kendinden önceki dönemin yazar ve düşünürlerinin sentezini yapmış olmasıdır.⁷⁵

De Iure Belli adlı yapıtı Grotius'a, uluslararası hukuk disiplininin kurucuları arasında yer almasını sağlamıştır. *De Iure Belli*, doğrudan uluslararası hukuk şeklinde bilim dalının varlığını ortaya koymasa da uluslararası hukuk hakkında yazdığı eserlerle bu dalın öğretisinin kurulmasına katkı yapmıştır.⁷⁶ 17. yüzyılda hukuk soruları, dinsel kavramlar kullanılmadan cevaplandırılmazken, Grotius hukukî soruların, yalnızca hukuk kurallarına göre cevaplandırılması gerektiğini savunmuştur.⁷⁷

67 Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde...*, s.14.

68 Abadan, s.10.

69 Meydan Larousse, s.352.

70 Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde...*, s.37.

71 Dallmayr, s.272.

72 Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde...*, s.9.

73 Meydan Larousse, s.352.

74 Atalay, s.86.

75 Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde...*, s.10.

76 Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde...*, s.10.

77 Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde...*, s.16.

Açık deniz yollarında, üstünlüğün İngiltere'ye geçmesi ve iki güç arasındaki mücadelenin savaflara mal olan süreci, Fransa ile girilen savaşın ticarete sekte vurması, Hollanda'nın uluslararası alanda gerileyişine neden olmuştur.⁷⁸ Dolayısıyla Hollanda'nın, Avrupa ve dünya pazarlarındaki etkisi yaklaşık yüzyıllık bir zaman dilimine tekabül ederek, uluslararası dengeler öncelikle İngiltere ardından Fransa lehine değişirken; Grotius'un fikirleri artık uluslararası hukukta gelişimi durdurulamayacak temellerini atmıştır.⁷⁹

B. HUGO GROTIUS'UN TEORİSİNDE ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI

Grotius tüm insanlığın kabul edeceği ve tüm toplumların uyacağı, evrensel davranış kurallarının saptanmasıyla ilgilenen önemli teorisyenler arasındadır.⁸⁰ Özellikle uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü alanında Hollanda'da doğan bir Avrupalı olarak Batı uygarlığının bir temsilcisidir.⁸¹

Grotius'un uluslararası sorunların çözüm yolları olarak belirlediği önemli ilkelerden birini, sorunun öncelikle hukuki yollar yardımı ile barışçıl şekilde çözülmesi teorisi oluşturmaktadır. Bu çözüm yoluna nasıl başvurduğunu ise bir şirketin avukatlığını üstlenmiş olduğu olaydan anlamaktayız. Portekiz ve Hollanda arasında gerçekleşen siyasi üstünlük yarışı sırasında, Portekiz'e ait bir gemiye Hint kumpanyası el koymuş, Portekiz özel bir şirketin denizde zapt ve müsadere hakkının bulunamayacağı gerekçesi ile söz konusu işleme itirazda bulunmuş; Grotius'a Şirket'in Heemskirk isimli kaptanı tarafından gerçekleştirilen el koyma işleminin meşruiyetini kanıtlaması görevi verilmiştir.⁸² Bunun üzerine denizde müsadere hakkına yönelik olarak Hollanda'nın davasını savunmak üzere 1604-1605 yılları arasında *De Jure Praedae* (Ganimet Hukuku) adlı ilk eserini yazmıştır.⁸³ Grotius'un çalışmasındaki esas amaç, askerî gücü yüksek bir devletin, denizlerde ticaret yapma olanağını silâhlarının gücüne dayanarak kapatması karşısında, onun askerî gücüne karşı eylemlerinin haklılığını hukukî yoldan kanıtlamaktır. Böylece Grotius, hukuku kendisi için bir dayanak ve kuvvet unsuru olarak kullanmak isteyen tüccar bir devletin girişimlerinin gerektirdiği hukukî teoriyi temellendirmek istemiştir.⁸⁴

Grotius, taraflar arasında bir anlaşmazlık olması ve girişeceği savaşın haklılığı karşısında şüphe duyan bir Kral veya Prensin, bu uyuşmazlığı savaşa dönüşmeden önleyebilecekleri üç yöntem önermiştir. Bu yöntemler; görüşme, hakemlik ve kura veya düellodur.⁸⁵ Grotius,

78 Atalay, s.40.

79 Atalay, s.40.

80 Charles W. A. Prior, *The Highest Powers: Grotius and the Internationalization of Church and State*, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2013, s.94.

81 Bloemendai, s. 342.

82 Meydan Larousse, s.352; Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde...*, s.13.

83 Abadan, s.10.

84 Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde...*, s.14.

85 Hans Günter Brauch, *The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant*, http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf (e.t.01.02.2014).

uluslararası hukukta savaşın devam ettirilmesi durumunda sınırlı bir şekilde yürütülmesinin yanı sıra savaşanlar ve savaş dışı kişiler arasında ayrıma gerek duyulduğunu belirtmektedir. Düşmanlar arasında olduğu gibi, önüne gelenin birbirine kualsız ve ölçüsüz zarar verme hakkı mahkemelerin bulunduğu her yerde ortadan kalkar; mahkemeler herkese hak ettiğini uygular.⁸⁶ Grotius; kralları, suçsuz kimselerin savaş yüzünden çok büyük kötülükler çekmek durumunda kalmaları nedeniyle, kararsız kaldıkları durumlarda barışa yönlendirir. Çünkü Grotius'a göre, savaşı önlemenin yollarından ilki çatışan taraflar arasında görüşme yapmaktır. Eğer bir kişi görüşme talebinde bulunmuş veya görüşme talebini kabul etmişse, uyuşmazlığın taraflarına hiçbir zararlı eylemde bulunmayacağına dair zımnen bir söz vermiş olur.⁸⁷ (M.Ö. 59 – M.S.17) Romalı tarihçi ve yazar olan Livy, bir görüşme yapma bahanesiyle düşmanına zarar vererek *ius gentiumu* ihlal eden olaya değinmiştir.⁸⁸ İkinci yol ise ortaklaşa yargıçların yargı yetkisine bağlı olmayanlar arasında uygulanan hakemliktir. Grotius'a göre savaşın sona ermesinin birinci yolu barış ise ikinci yolu hakeme başvurmaktır.⁸⁹ Verilen kararın adil olup olmamasına bakılmaksızın uyulması gereken ve doğruluğu hakkında güven veren bir kişinin kararına bırakılması gerektiği şeklinde iki tür tahkim mevcuttur.⁹⁰ Bir hakemin görevine bakıldığında, hakem bir yargıç olarak atanmışsa ya da takdir yetkisi kanunun gücünden daha geniş ise, Aristoteles'in dediği üzere "*adil ve ılımlı bir kişi katı kanun yerine tahkime başvuracaktır, çünkü yargıç kanun hükmüne bağlı iken hakem davanın hakkaniyetini de göz önüne alır*".⁹¹

Ortak bir yargıcın olmadığı diğer bir yol uzlaşmadır.⁹² Uzlaşma, güçlerin dengelendiği ve Hristiyan Kralların ve devletlerin iddiaları üzerinde karara vardıkları, aralarındaki anlaşmazlıkları sonlandıran önemli bir yoldur.⁹³ Grotius'a göre bu ve buna benzer nedenlerle Hristiyan devletlerin bir araya gelerek toplantılar yapmaları oldukça yararlıdır; böyle toplantılarda, uyuşmazlıkla ilgisi

86 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.250.

87 Hugo Grotius, On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright Book II, Chapter: 24, Lonang Institute, 1925, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-224/> (28.12.2018).

88 Hugo Grotius, On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright Book II, Chapter: 24, Lonang Institute, 1925, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-224/> (28.12.2018).

89 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.280.

90 Hugo Grotius, On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright Book II, Chapter: 20, Lonang Institute, 1925, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-220/> (28.12.2018).

91 Hugo Grotius, On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright Book II, Chapter: 20, Lonang Institute, 1925, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-220/> (28.12.2018).

92 Hugo Grotius, On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright Book II, Chapter: 23, Lonang Institute, 1925, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-223/> (28.12.2018).

93 Hugo Grotius, On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright Book II, Chapter: 23, Lonang Institute, 1925, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-223/> (28.12.2018).

olmayanlar, ötekiler arasındaki uyuşmazlığın çözümünde, akla yatkın fikirler ile ilgili tarafları barışı kabule zorlayacak gerçek adımların atılmasını sağlayabilirler.⁹⁴

Doğru şekilde davranmayan kişiler arasında kötünün iyisi olarak, kuraya yakın bir yöntem olan düelloya savaştan kaçınmanın bir yolu olarak devletler tarafından izin verilebilir. Eğer iki kişinin uyuşmazlıkları, tüm halka bela getirecekse, silahlarla aralarındaki uyuşmazlığı çözmek için hazır olmalıdırlar.⁹⁵ Aralarında hiçbir menfaat bulunmayan Hristiyan güçler, diğerlerinin uyuşmazlıklarını çözebilmek amacıyla adil şartlarda barışı kabul ettirmek üzere tarafları gerekirse zorlayarak, müzakerelerde bulunmaları sağlamaları belli bir dereceye kadar avantajlı bir yöntem olarak Grotius'un öne sürdüğü görüşlerden bir diğeridir.⁹⁶

Grotius teorisini temellendirirken yazmış olduğu eserlerden anlaşıldığı üzere kendinden önce yaşamış olan birçok teorisyenden, kimilerinin görüşlerine katıldığını belirterek, kimilerinin ise görüşlerini eleştirerek, istifade etmiştir. Grotius, kendinden önce hakim olan düşüncelerden, savaş halinde her türlü araca, cebri şiddete başvurmanın geçerli olduğunu savunan görüşleri eleştirmiştir.⁹⁷ Grotius'un eleştirdiği düşünürlerden biri Antik Yunanlı Karneades'tir. Karneades'e göre adalet fikri çılgınlıktır. Karneades'in adalet fikrinin bir çılgınlık olduğu görüşüne karşı çıkan Grotius, hukukun tek amacının çıkar sağlamak olmadığını, bu nedenle neredeyse her devletin ne kadar güçlü olursa olsun barış içinde ilişkiler kurmak ya da kendisine karşı birleşmiş yabancı devletlerin saldırısını önlemek amacıyla başkalarının yardımına başvurmak üzere en güçlü hükümdarların dahi, başkaları ile antlaşmalar ve ittifaklar yapmaya çalıştıklarını belirtmiştir.⁹⁸ Grotius'un modern zamanın ilk genel barış antlaşması kuramının kurucusu olarak kabul edilebileceği de iddia edilebilir. Grotius'un ele aldığı barış, modern uluslararası sistem veya devletler sisteminde kabul edilen barıştan ziyade, uluslararası toplumun uluslararası sistemden farklılığı sebebiyle, devletler tarafından kuralların ve kurumların kabulü, birbirleriyle ilişkilerinde ve ortak çıkarların korunması nedenlerine bağlı olarak devletler üzerinde bağlayıcıdır.⁹⁹

İlişkilerin geliştirilmesi veya uluslararası sorunların sona erdirilmesinde antlaşmalar önemli bir rol oynamaktadır. Grotius antlaşmalar alanında aynı görüşü savunduğu Romalı hukukçu Ulpianus'a atıf yapmaktadır. Ulpianus'a göre, egemenin yaptığı antlaşmalar kamusal antlaşmalardır ve bu kamusal antlaşmalar barış zamanında yapılanlar ile savaşta komutanların birbirleriyle yaptıkları

94 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.206.

95 Hugo Grotius, On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright Book II, Chapter: 23, Lonang Institute, 1925, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-223/> (28.12.2018).

96 Hugo Grotius, On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright Book II, Chapter: 23, Lonang Institute, 1925, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-223/> (28.12.2018).

97 Abadan, s.41.

98 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.22.

99 Hans Günter Brauch, The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant, http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf (e.t.01.02.2014).

antlaşmalar ile aynı değerde olup, bu tür antlaşmalar savaşı ortadan kaldıran nedenler arasında yer almaktadır.¹⁰⁰

Grotius'a göre doğal hukukun izin verdiği, eşitlik sağlasa da sağlamasa da antlaşmalar, barış ya da ittifak için yapılır; eşitliğe dayanan barış antlaşmaları savaş tutsaklarının, savaşta ele geçirilmiş mülkiyetin verilmesinin, güvenliğın sağlanmasını öngörürken, ittifak kurmak üzere yapılan eşitliğe dayanan antlaşmalar ticaret yapmak, savaşta birlik olmak ya da başka konulara ilişkin olarak yapılabilir.¹⁰¹

Uluslararası sorunları sonlandırmak üzere görüşmeler yapma yetkisi elçilere tanınmıştır. Elçilik Grotius için o kadar önemlidir ki savaşta sadece elçilerin aracılığı ile görüşülebilecek çok sayıda iş olduğunu belirterek barışın dahi ancak elçiler aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir.¹⁰² Grotius elçileri kutsal görevli, dokunulmaz, milletler arasında kutsal olarak kabul edilmesi gereken elçilik kurumunun mensupları olduklarını savunmuştur.¹⁰³ Elçiler için tam dokunulmazlık ya da birtakım durumların bu dokunulmazlığın dışında tutulduğu uygulamaların varlığına bakıldığında, elçi göndermenin yararlı oluşunun Grotius döneminde dahi yadsınmadığı görülmektedir.

Elçileri kabul etmek ve elçilere hiçbir zaman kötülük yapmamak fikrini kabul eden Grotius kendi döneminde sürekli elçilikler ile fikrini “Her yerde görülen sürekli elçilikler de, hukuka aykırı davranmaksızın kabul edilmeyebilir, çünkü eski çağlarda bu çeşit bir elçilik yoktu; bu da sürekli elçiliklerin ne ölçüde gereksiz olduğunu göstermektedir” şeklindeki düşüncesi günümüzde uygulanan elçilik kurumu ile ilgili uygulamada geçerliliği olmayan bir görüşü savunduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁴

Günümüzdeki uygulama ile çok benzer şekilde Grotius, elçilerin kendilerini gönderen hükümdarı temsil etmesi nedeniyle, buldukları ülkenin iç hukukuna bağlı olmadıklarını, işledikleri suç hafife alınacak nitelikte ise elçinin ülkeden çıkıp gitmesini istemenin uygun olacağını belirtir.¹⁰⁵ Grotius'a göre elçi bir kez kabul edildiğinde artık uluslararası hukukun koruması altına girer, birbirlerine düşman devletler bile bu kurala saygı göstermelidirler.¹⁰⁶ Grotius, ulusların iradesiyle oluşturulan uluslararası hukuka göre, bir elçiyi yargılamanın hukuka aykırı olduğunu belirtir; çünkü elçiyi gönderen kimse, isterse elçisini cezalandırabilir, böyle bir şey yapmak istemezse, o da suçu onaylamış sayılacağından, kendisine karşı savaş açılarak, ceza uygulanabilir.¹⁰⁷

100 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.136.

101 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.138.

102 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.170.

103 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.164.

104 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.165.

105 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.168.

106 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.169.

107 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.167.

Grotius; Cicero'dan alıntı yaparak; bir uyumsuzluğu çözüme kavuşturmak üzere tartışmak ya da zor kullanmak şeklinde iki yol olduğunu; tartışma yolu kapanmışsa zora başvurulabileceğini belirttiikten sonra, her çeşit savaşın doğal hukuka aykırı düşmediğini ortaya koymaktadır.¹⁰⁸ Grotius doğal hukukunun köklerini insan doğasında bulmaktadır.¹⁰⁹ Doğal hukuk teorisine göre doğanın aslında sosyal ve rasyonel olmasının etkisiyle, Grotius'un doğal hukuka ilişkin yaptığı yorumu toplum üzerinde yıkıcı etkisi açık olan adaletsizlikleri ve eylemleri engelleyici şekilde ortaya çıkmıştır.¹¹⁰ Grotius neden doğal hukuktaki istisnaların insan hakları ile yetkili kılındığını göstermeyi önemsemiştir. Buna göre eğer sözleşmelere ya da mülkiyet hakkına herkes tarafından itiraz edilebilseydi, örneğin; bir malın adaletsiz fiyatı ya da bir mal üzerindeki tasarruf eylemi, hem devlet içerisinde hem de uluslararası alanda uyumsuzluklar sonlanmayacaktır.¹¹¹ Dolayısıyla Grotius uluslararası uyumsuzlukların çözüm yolu olarak önerdiği barışa dayalı yolları çözüm yollarının başında tutsa da bir çözüm yolu olarak savaşın da varlığını kabul etmektedir. Grotius uluslararası sorunların çözüm yolu olarak savaşı kabul etmiş olsa da nedensiz yere savaşa atılanları eleştirerek, savaşa ilgili yaşanan tecrübeleri başıboşluk olarak görmekte ve bir kez eline silah alanın her türlü hukuk kuralını ihlal edemeyeceğini savunmaktadır.¹¹² Grotius, birbirlerine karşı silaha davranmışlar arasında her türlü hukuka saygı göstermenin sona erdiği görüşüne katılmamaktadır. Hakkını korumaya ya da elde etmeye çalışmanın dışında, hiçbir savaşa girişilmemesi gerektiği ve eğer savaşa girişilmişse, adalet ve dürüstlük sınırları içinde kalarak savaşılması gerektiğini belirtmektedir.¹¹³

Günümüzde uluslararası uyumsuzlukları çözmek amacıyla başvuru yollar arasında kesin bir hükümle savaş yer almamaktadır.¹¹⁴ Savaşa başvurmak yasaktır. Grotius'un yaşadığı dönemi göz önüne aldığımızda ve Grotius'un fikirlerini incelediğimizde savaşın sorun çözmede başvurulabilecek son yol ve belli şartların oluşması ile meşru bir yol olduğu anlaşılmaktadır. Grotius savaşı bir hukuksal ilişki biçimi olarak ele almıştır.¹¹⁵ Çünkü O'na göre "Savaş uyumsuzluklarını zorlama yollarına başvurarak çözmeye girişenlerin karşılıklı durumudur".¹¹⁶ Savaş ayrıca doğal hukuka da aykırı değildir çünkü zoru bütünüyle toplumsal yaşamın

108 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.40.

109 Hugo Grotius, On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright, Prolegomena, Lonang Institute, 1925, Parag. 16, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-100/> (28.12.2018).

110 Hugo Grotius, On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright, Prolegomena, Lonang Institute, 1925, Parag. 11, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-100/> (28.12.2018).

111 Steven Forde, Hugo Grotius on Ethics and War, University of North Texas, American Political Science Review, Vol. 92, No. 3, 1998, s.640.

112 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.13.

113 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.23.

114 Birleşmiş Milletler Antlaşması, I. Bölüm: Amaçlar ve İlkeler, Madde 2 (4), 26 Haziran 1945, <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf> (e.t.28.11.2014).

115 Atalay, s.83.

116 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.17.

dışında tutabilmek mümkün değildi: “Doğal hukuk, işlenmiş ya da işlenmeye gözdağı verilmiş haksızlıkları zor kullanarak savuşturmayı hiç de yasaklamamaktadır.”¹¹⁷ Savaşın doğal hukuka da beşeri hukuka da uygun olabileceğini gösteren Grotius’un asıl isteği, savaşı bütün hukuk türleri bakımından haklı gösterme amacıyla Hristiyanlık ideolojisinden de teyit almaktadır.¹¹⁸ “Öyle sanıyorum ki, hiç kimse, haksız bir saldırganı öldürmemek için, onun eliyle ölmeye katlanacak kadar sabırlı olmak zorunda değildir. Çünkü İncil bize, komşumuzu kendimiz kadar sevmemizi buyurmaktadır, kendimizden çok sevmeyi değil...”¹¹⁹ Savaşların gerekliliği temelini ele alarak haklı ve haksız savaşın benzer şekilde haklarını genişletmek üzere Grotius, yasaların suçlar tarafından getirildiğini savunmaktadır.¹²⁰ Böylece savaşın ne ilahi ne doğal ne de uluslararası hukuka aykırı olmadığını, sergileyen Grotius, başlıca üç haklı savaş kavramı belirlemiştir: “Bizim olan bir şeyi savunma, bize borçlu olunan bir şeyi elde etmeye çalışma ve cezalandırma.”¹²¹ Savaş, barışı sağlamak için girişilen bir eylemdir ve her uyuşmazlık savaşa yol açar.¹²²

Dile getirilmemesi farklılığa rağmen Grotius, Erasmus ve Vitoria ile birlikte haklı savaşı onaylayan düşünürlerdir. Haklı savaş teorisyenlerinin de uzlaşma içinde olduğu üzere Grotius, meşru olmak amacıyla savaşın saldırgan bir karaktere değil savunmacı olması gerekliliğine dayanmaktadır. Grotius, kavimler hukukunda kabul edilen savaşın 3 haklı nedeni olduğunu belirtmiştir: savunma, mülkiyet kazanımı (ya da haksız yere alınan eşya), (haksızlıklara karşı) cezalandırma, ancak bu eylemler birer tepki sonucu ya da bir saldırı veya bir hakkın ihlaline karşılık bir savunmada ortaya çıkmaktadır. Eğer savaşın meşruiyeti hakkında bir şüphe mevcut ise barışı korumak zorunludur, çünkü savaşın sonucunda meydana gelen acılar genellikle masum insanlar tarafından çekilmektedir.¹²³

Grotius; savaşın nedenlerini ikiye ayırmıştır; bunlar haklı nedenler ve çıkar gözetilen nedenlerdir. Haklı nedenler arasında, önce kendimizi ve bizim olan şeyleri korumak vardır, ancak düşmanın silaha davranmaya yol açacak herhangi bir eylemde bulunmamış olsa da yine de kamu makamlarınca açılan bir savaş haksız olmaktan kurtulamamaktadır.¹²⁴ Sonuç olarak savaşın tek haklı nedenini, kendisine karşı savaş açtığımız kimsenin bize karşı daha önce bir haksızlık işlemiş olması oluşturmaktadır.¹²⁵ Haklı olarak kimlerin savaşa girebileceğine bakıldığında; çıkarını savunan kamusal yetkilinin ve başkasına elden geldiği ölçüde yardımda bulunanlar haklı bir savaşı gerçekleştirebilir.¹²⁶ Bireylerden ziyade, egemen devletler, uluslararası politikada başlıca aktörler olduğundan Grotius, devletlerin basit bir mücadeleye girişmiş olmadığını, ancak ortak kurallar

117 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.26.

118 Atalay, s.85.

119 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.28.

120 Forde, s.645.

121 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.51.

122 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.31.

123 Dallmayr, s.273.

124 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.73.

125 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.73.

126 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.68.

ve kurumlar ile çatışmaların belli sınırlar içinde gerçekleşebileceğini ele almıştır.¹²⁷ Grotius'a göre kamusal savaş, her iki yanda da savaş açma konusunda bir kamusal yetkisi olanlarca girilmiş savaştır.¹²⁸ Bir savaşın uluslararası hukuka göre kurallara uygun sayılabilmesi için iki şartın aynı anda gerçekleştirilmesi gerekmektedir: Her iki tarafça da bu savaşın devlet gücünü elinde tutanlarca açılmış olması, ikinci olarak da yöntem (usul) gereklerine uyulması şeklindedir.¹²⁹ Grotius düşüncesinde uluslararası hukuk, savaş araçlarını sınırlamakta ve savaşanlar ve savaş dışı kişiler arasında bir ayrımı gerektirmektedir.¹³⁰ Grotius, savaşın hukuk ile çatışma halinde olduğunu kabul ederek, her devletin savaş hakkı (*ius ad bellum*) olması gerekirken, kuvvet kullanımının orantılılık ilkesine uygun olmasını savunmaktadır (*ius in bello*).¹³¹ Doğal hukukta savaşın dayatmaları ile ilgili olarak Grotius, haklı savaşa yol açan nedenler hakkında doğal hukukun sadece bir tarafı haklı bulunduğunu kabul eder. Suarez, Vitoria, Gentilis bu konuda Grotius üzerinde etkili olmuşlardır.¹³²

Savaş Grotius için her ne kadar bir çözüm yolu olsa da her türlü suçu cezalandırmak üzere hemen savaş açmayı salık vermemektedir.¹³³ Grotius bir savaş nedenini haklı savaşa ve çıkar gözetken nedenlere dayandırmadan savaş açanları, vahşi hayvanlara benzetmektedir.¹³⁴ Şiddete başvurma rasyonel olmayan yaratıkların başvurduğu bir yol olsa da Grotius aynı zamanda savaş, insanlığın doğal amaçlarını yerine getirmek için bir araç olarak onaylamıştır.¹³⁵ Grotius'a göre barışta olduğu gibi savaşta da riayet edilmesi gereken esasların belirlenmesinde, her zaman akla uymak gerekliliği bulunmaktadır.¹³⁶ Haksız bir savaş nedenini kendilerine karşı silaha davranmış kimselerden duyulan, ne olduğu belli olmayan bir korku oluşturmaktadır.¹³⁷

Grotius'a göre meşru hakların korunması amacıyla kuvvete izin verilmesi herhangi bir yasa ile uzlaştırılamayacak bir durum değildir. Eğer doğru kullanılırsa rasyonel ve uygar insanların enstrümanı olacak ve işlevsel olarak da toplumun korunmasına olanak sağlayacaktır. Uluslararası anarşi ve üstün bir otoriter gücün eksikliği adalete hizmet için araç olarak kullanılabilirler de mutlaka doğa yasalarına uygun olarak ahlaki olmak durumundadır.¹³⁸

127 Hans Günter Brauch, The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant, http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf (e.t.01.02.2014).

128 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.42.

129 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.44.

130 Hans Günter Brauch, The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant, http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf (e.t.01.02.2014).

131 Hans Günter Brauch, The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant, http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf (e.t.01.02.2014).

132 Forde, s.644.

133 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.180.

134 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.197.

135 Hans Günter Brauch, The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant, http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf (e.t.01.02.2014).

136 Abadan, s.41.

137 Grotius, Savaş ve Barış Hukuku, s.198.

138 Hans Günter Brauch, The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant, http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf (e.t.01.02.2014).

III. GROTIUS ANLAYIŞININ ULUSLARARASI HUKUKTAKİ ETKİLERİ

Grotius'un, *De Iure Belli Ac Pacis* adlı eserinin *Prologomena* bölümünde, doğal hukukun Tanrı olmasa da geçerli olacağını söylerken, Papanın ve İmparatorun dışlanarak oluşturulan 1648 Westphalia Barışı ile hukuki bir ifade haline gelecek olan "Avrupa Uluslararası Hukuk"un düşünsel temelini ortaya koyduğu görülmektedir.¹³⁹ Yeniçağın doğal hukukçularının sorunu doğal hukukçu olup olmamalarının tartışmalarında bulunmamakta, kuramlarını ne tür bir doğal hukuk tasarımıyla temellendirebileceklerinde bulunmaktaydı.¹⁴⁰

Grotius teorisini ayrıntılı şekilde ortaya koyduğu *De Iure Belli Ac Pacis* adlı başlıca eserinde daha önceki dönemin yazar ve düşünürlerinin bir sentezini yapmıştır.¹⁴¹ Söz konusu eserinde, doğrudan uluslararası hukuk şeklinde bir ifade kullanmadan, millî kamu hukuku, özel hukuk ve ceza hukukundan bahsetmiştir.¹⁴² 19. yüzyılı da kapsayan bir dönemi etkilemiş olan doğal hukuk ve kavimler hukuku Okulunun kurucusu Grotius uluslararası hukuk kuramını temellendirmiştir.¹⁴³

Grotius'un takipçisi Pufendorf, 17. yüzyılda uluslararası hukuku rasyonalist bir doğal hukuk anlayışı üzerine kurmaya gayret etmiş, savların doğruluklarına akılla ulaşmaya dayalı bir düşünme yöntemini gerçekleştirerek uluslararası hukuk öğretisini, hukuk tekniği bakımından yetkinleştirmeye çalışmıştır.¹⁴⁴ Pufendorf uluslararası sorunların çözüm yollarından barışçıl yolların son derece farkındadır ve öyle ki Grotius'un tavsiyelerinin okunmasını tavsiye etmenin yanı sıra savaşın haklılığı ile ilgili bir tereddüt yaşanması halinde ilgili tarafların temsilcilerinin görüşmesini veya bir hakeme başvurulmasını önermiştir.¹⁴⁵ Grotius'un öğretilerine tarafsız devlet statüsünü de ekleyerek uluslararası hukuka yeni bir katkıda bulunmuştur.¹⁴⁶

17. yüzyılda Thomas Hobbes'un ortaya koyduğu görüşe göre, devletlerarası ilişkiler doğa durumudur ve savaş doğa durumunun bir parçası olması nedeniyle doğa durumu düzen, hukuk ve adaletin olmadığı ve insanların daha fazla güç elde etmek üzere herkesin herkesle savaştığı bir durumdur.¹⁴⁷

18. yüzyıla gelindiğinde, uluslararası uyuşmazlıkların savaş dışı yöntemler ile çözülmesi sürecinde Johann Gottlieb Heineccius, haklı savaş düşüncesinin bir kısmına karşı çıkan ilk kişi olmuştur. Savaş hala meşrudur ancak kesin bir şekilde iki şart ile sınırlandırmıştır: yabancı bir devletin

139 Atalay, s.66.

140 Maurice Duverger, *Sosyal Bilimlere Giriş*, Türkçesi: Ünsal Oskay, 3. Basım, Bilgi Yay., İstanbul, 1986, s.13.

141 Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde...*, s.10.

142 Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde...*, s.10.

143 Atalay, s.48.

144 Erkiner, *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde...*, s.123.

145 Elif Uzun, *Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus Ad Bellum Kavramı, Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:6, Sayı:21, 2010, s.28.

146 Uzun, s.28.

147 Fulya Ereker, *İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı, Uluslararası İlişkiler*, Cilt:1, Sayı:3, 2004, s.25.

zarar vermesi ve gerçek bir hakkın reddedilmesi.¹⁴⁸ Söz konusu doğa durumu devletler açısından katlanılabilir bir durum olduğu için barışçıl herhangi bir yol ileri sürmemiştir.¹⁴⁹

(1724-1804) Immanuel Kant politik eğiliminde, açıkça Grotius'u takip ederek, savaşın yıkıcılığı karşısında *ius gentium* ile barışa öncelik vererek, kalıcı barış hedefini varsayarak bir zorunluluk olarak bu kurallara uyulması gerektiğini otaya koymuştur.¹⁵⁰

1789 Fransız ihtilali sonrası ortaya çıkan ulus devletlerin her birinin eşit egemenliğe sahip olduğu düşüncesi, egemen devletlere savaş ilan etme haklarının bulunduğu düşüncesinin var olduğunu hissettirmiştir. Söz konusu haklı savaş görüşü 1919'da Versailles Antlaşması'nın 231. maddesinde yer alarak Almanya'nın savaş suçlusu olarak ilan edilmesine neden olmuştur.¹⁵¹

Grotius düşüncesinde uluslararası hukuk savaş araçlarını sınırlamakta, savaşanlar ve savaştışı kişiler arasında bir ayrıma gitmektedir.¹⁵² 1868'de yayınlanan St. Petersburg Deklarasyonu bazı silahların yasaklanmasını öngörmüştür. Bu fikirler 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri'ne ve modern insanlı hukuk kurallarına yansımıştır.¹⁵³

20. yüzyılda savaşın yıkıcılığının azaltılması amacıyla bazı hallerde savaş yetkisinin sınırlanacağı maddeler Milletler Cemiyeti Misakı'na koyulmuştur. Savaşın yasaklanması ve uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözülmesi amacıyla Briand-Kellog Paktı'nın oluşturulması ilk somut girişim olmuştur.¹⁵⁴

20. yüzyılın sonlarında Grotius'un teorisi, uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk alanında tekrardan yükselişe geçmiştir.¹⁵⁵ (1921-2002) Kendisinden önceki Grotius ve Vitoria gibi Rawls, savaş ve barış bağlamında, savaşçı ciddi bir şekilde sınırlandırırken barış lehine dengeyi bozmuştur. Savaş zamanı kişiler, karşı tarafın sivil ve askeri üyelerinin insan haklarına mümkün olduğu kadar saygı göstermelidirler. Bu görüşü oluşturan temel neden, mevcut düşmanın gelecekte barışın parçasını oluşturan bir tarafın ortağı olabileceği düşüncesi yer almaktadır.¹⁵⁶

II. Dünya Savaşı sonrası kurulan Birleşmiş Milletler Antlaşması madde 2(4)'te, devletlerin gerek bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerek BM amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir şekilde kuvvete başvurmaları ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaları yasaklanmıştır.

148 Uzun, s.29.

149 A. Nuri Yurdusev, Uluslararası İlişkiler Öncesi, Der: Atilla Eralp, Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim yay, İstanbul, 1997, s, 47.

150 Dallmayr, 274.

151 Uzun, s.20.

152 Hans Günter Brauch, The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant, http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf (e.t.01.02.2014).

153 Hans Günter Brauch, The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant, http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf (e.t.01.02.2014).

154 Ereker, s.29.

155 Forde, s.639.

156 John Rawls, The Law of Peoples, Harvard University Press, United States of America, 1999, s.125.

1919'dan 1960'a kadarki dönemde barış ön plana çıkararak savaşa sadece meşru müdafaa durumunda başvurulabileceği görüşü savunulmuş olsa da, terörizme karşı savaş, önleyici savaş gibi kavramlara dönüşerek yine de varlığını korumaya devam etmiştir.¹⁵⁷

Grotius'un ele aldığı sorunlar ve getirdiği çözümlerden çoğu kendisinden daha önceki teorisyenler tarafından ortaya konulmuştur ve bu nedenle özgün fikirler öne sürdüğünden bahsedilmese de onu önemli kılan, uluslararası hukuka ilişkin bölünmüş durumdaki sorunları ve çözümleri, uluslararası hukuk kuramı oluşturacak tarzda yeniden kurmuş olmasında bulunmaktadır.¹⁵⁸

SONUÇ

Grotius'un teorisinde uluslararası uyuşmazlıkların çözüm yolları hakkında ilk ulaşılan sonuç savaşa başvurulmasıdır. Savaşa başvurma ise tek bir şartı vardır ki o da bu savaşın haklı bir savaş olmasıdır ancak haklı olmanın kesinliği, matematik bilimindeki sayıların bizleri ulaştırdığı kesinlik kadar net değildir.¹⁵⁹ Savaşacak olan Krallar veya Prenslar bu haklılıktan son derece emin olmalıdır. Grotius'a göre; nihayetinde haklı olup olmamaya karar veren, kişilerin kendileri olacaktır. Peki, bu karardan emin olmanın ölçütü ne olacaktır? Haklı olmamızın kesinliğine vicdanımızla ulaşabiliriz ki burada doğal hukukun etkisi görülmektedir. Bu haklılık o kadar kesin olmalıdır ki en ufak bir kuşku olması halinde kesinlikle savaştan kaçınılmalıdır. Eğer kaçınılmazsa bu savaşın bedelini binlerce masum insan ödemiş olacaktır. Bir savaş başlatmadaki haklılığın kuşkusuz, uluslararası uyuşmazlıkların çözüm yolları olarak adlandırılan diğer yollara başvurulacaktır. Uluslararası sorunların barışçıl çözüm yolları olarak da adlandırabileceğimiz bu yollar; görüşme, hakemlik ve kura veya düellodur.

Grotius'un teorisini ortaya koyduğu eserlerinde görüldüğü üzere son derece değerli saptamalar ortaya koymuştur. Kendisinden önceki teorisyenlerin fikirlerinden etkilenmiş olsa da bu teorileri ileri taşımayı başarmıştır. Grotius'un savaşı çözüm yolu olarak dışlamaması bir yandan gerçekçi bir bakış açısına sahip olduğu göstermekte, diğer yandan ise yaşadığı dönemin koşulları savaş ile şekillenmiş olmasına rağmen savaş dışı metotlara da teorisinde yer vermesi yine gerçekçi temellerle barışçıl amaçların önemini vurgulamaktan uzaklaşmamıştır.

KAYNAKÇA

ABADAN, Yavuz, Grotius ve Tabii Hukuk, 1939.

ARAL, Berdal, Uluslararası Hukukun Babası ve Bir Klasik Olarak Grotius, Medeniyet ve Klasik, Klasik Yay., İstanbul, 2007.

ATALAY, Ahmet Haluk, Uluslararası Hukukun Oluşumu, Göçebe Yay., İstanbul, 1997.

157 Uzun, s.20.

158 Atalay, s.49.

159 Hugo Grotius, The Law of War and Peace, De Jure Belli ac Pacis, Chapter 23, 1625, <http://www.lonang.com/exlibris/grotius/> (e.t.02.10.2014).

- BLOEMENDAI, Jan, Hugo Grotius (1583-1645): Jurist, Philologist And Theologian. A Christian Humanist. His Works And His Correspondence, Komnki 1, K1 – IJJK.I, NV, Leiden, 2002.
- BRAUCH, Hans Günter, The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant, Free University of Berlin, Afes-Press, Chairman, Mosbach, http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf (e.t.04.01.2014).
- DALLMAYR, Fred, The Law of Peoples and the Laws of War, Peace Review 16:3, 2004.
- DİNÇKOL, Bihterin, AKAD, Mehmet, Genel Kamu Hukuku, Der Yay., 7. Baskı, İstanbul, 2013.
- DOĞAN, Naci, Ulusal ve Uluslararası Hukuk Alanlarına Göre Sözleşme Kavramı: Sözleşme Akdi Ve Koşulları, Mevzuat Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 105, 2006.
- DUVERGER, Maurice, Sosyal Bilimlere Giriş, Türkçesi: Ünsal Oskay, 3. Baskı, Bilgi Yay., İstanbul, 1986.
- EREKER, Fulya, İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 1, Sayı: 3, 2004.
- ERKİNER, Hakkı, Hakan, Grotius Öncesinde İlk Modern Uluslararası Hukuk Düşüncesinin Oluştugu Tarihsel Koşullar ve Erken Klâsik Dönemdeki Öğreti, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi – HAD, Cilt: 18, Sayı: 1.
- ERKİNER, Hakkı, Hakan, Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel von Puffendorf, Richard Zouche, Cornelius van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme, Marmara Üniversitesi Hukuk araştırmaları Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 3, 2012.
- FORDE, Steven, Hugo Grotius on Ethics and War, University of North Texas, American Political Science Review, Vol. 92, No. 3, 1998.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, Uluslararası Politika Kavramlar İlkeler, Attila Kitabevi, Ankara, 1993.
- GROTIUS, Hugo On the Law of War and Peace in Three Books (1625) (De Jure Belli ac Pacis Libris Tres), Translated by: Francis W. Kelsey, Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright, Lonang Institute, 1925, <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-100/> (28.12.2018).
- GROTIUS, Hugo, Savaş ve Barış Hukuku, Çeviren: L. Seha Meray, Say Yay., İstanbul, 2011.
- KARACAOĞLU, Emine, Uluslararası İnsani Hukuk ve Uluslararası Kızılhaç-Kızılay Hareketi, İnsan Hakları Yıllığı Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1.
- MERAY, Seha L., Uluslararası Hukuka Giriş, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1975.
- MEYDAN LAROUSSE, GROTIUS, İstanbul, 1973.
- NERGİZ, Muhammet, Uluslararası Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Soruşturma Komisyonlarının Rolü, 2011, <http://mnergiz.blogspot.com/2011/04/uluslararası-uyuşmazlıkların-cozumunde.html> (e.t.04.01.2014).
- PAZARCI, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, Cilt: 4, Turhan Yay., 6. Baskı, Ankara, 1997.
- PRIOR, Charles W. A., The Highest Powers: Grotius and the Internationalization of Church and State, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2013.
- RAWLS, John, The Law of Peoples, Harvard University Press, United States of America, 1999.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, ve diğerleri, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, İstanbul, 1992.
- SUR, Melda, Uluslararası Hukukun Esasları, Beta Yay., 7. Baskı, İstanbul, 2013.
- TELKENAROĞLU, Rahmi, Muhammed B. Hasen Eş-Şeybani (189/804) ve Hugo Grotius'un (1583-1645) Devletler Hukukuna Etkileri, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı: 5, 2005.
- UZUN, Elif, Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus Ad Bellum Kavramı, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 6, Sayı: 21, 2010.

- UZUN, Elif, UZUN, Eruğrul, Uluslararası Hukukun Temelleri ve Francisco De Vitoria, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 5, Sayı: 18, 2009.
- VILLA, Sergio Moratiel, The Philosophy of International Law: Suárez, Grotius and Epigones, International Review of the Red Cross, No. 320, 31.10.1997.
- YURDUSEV, A. Nuri, Uluslararası İlişkiler Öncesi, Der: Atilla Eralp, Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim Yay., İstanbul, 1997.

KARARLAR

- Mavrommatis Palestine Concessions (Greece v. U.K.), P.C.I.J. (ser. B) No. 3, 30 Aug. 1924, http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1924.08.30_mavrommatis.htm (e.t.28.01.2014).
- North Sea Continental Shelf Cases, (Federal Republic of Germany v. Denmark and the Netherlands, ICJ Reports, 20.02.1969.

MEVZUAT

- Birleşmiş Milletler Antlaşması, I. Bölüm: Amaçlar ve İlkeler, Madde 2 (4), 26 Haziran 1945, <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf> (e.t.28.11.2014).
- Birleşmiş Milletler Antlaşması, I. Bölüm: Amaçlar ve İlkeler, Madde 51, 26 Haziran 1945, <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf> (e.t.28.11.2014).
- Birleşmiş Milletler Antlaşması, VI. Bölüm: Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi, Madde 33 (1), 26 Haziran 1945, <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf> (e.t.28.11.2014).
- Uluslararası Hukuk Enstitüsü, Uluslararası Uzlaştırma Prosedürleri Hakkında Yönetmelik, Madde 1.
- The Covenant of the League of Nations, 28 Apr. 1919, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (e.t.28.01.2014).
- <http://www.unicankara.org.tr/today/6.html> (e.t.04.01.2014)
- www.icj-cij.org (e.t.04.01.2014).
- The United Nations Today, <http://www.unicankara.org.tr/today/6.html> (e.t.04.01.2014).